

UNELTE DE FIER DIN AȘEZAREA GETICĂ FORTIFICATĂ DE LA ADÂNCATA (com. Aliman, jud. Constanța)

MIHAI IRIMIA

Cercetările sistematice și descoperirile întâmplătoare efectuate în ultimele decenii au dus la acumularea unui material arheologic relativ bogat privind civilizația geților din Dobrogea în ultimele secole ale erei vechi, ceea ce a permis abordarea unor aspecte complexe ale civilizației autohtone din Dobrogea.

În luna septembrie a anului 1993 ne-a fost semnalată¹ existența unor obiective arheologice necunoscute specialiștilor, situate în sud-vestul Dobrogei, în perimetrul localităților Adâncata și Floriile, ambele aparținând comunei Aliman. Totodată, au fost oferite muzeului din Constanța mai multe materiale descoperite în zona acestora.²

Piese la care ne referim mai jos au fost găsite întâmplător în perimetrul unei așezări fortificate, aflate la circa 1,5 km sud-sud-vest de ruinele fostului sat Adâncata³ și la aproximativ 3-3,5 km est de localitatea Floriile, pe platoul nordic al dealului Dedibal, în punctul numit de localnici „Dealul Cișmelei”⁴.

1. Brăzdar de fier

A fost descoperit la suprafața terenului, în zona de nord-nord-vest a așezării; fusese scos din stratul arheologic odată cu tăierea completă a pădurii din acest sector în anul 1993 și smulgerea unor arbori din rădăcini.

Brăzdarul are forma unei bare masive, cvasi-trapezoidale, aplatizate și puțin indoite la capătul funcțional (cel care intră în pământ). La partea inferioară, acolo unde bara a fost lătită, piesa este puțin indoită pe axul longitudinal și are aspectul unei li-

1 De către Radu Diaconu și Romeo Frățilă, doi pasionați arheologici amatori din Constanța.

2 La cercetarea de suprafață pe care am întreprins-o în septembrie 1993 a participat colegul Gabriel Custurea, iar la cea din aprilie 1997 colegul Traian Clianțe.

3 Sat dispărut ca multe altele din Dobrogea, în deceniile șapte – opt ale secolului XX; se mai păstrează încă, dar într-o stare avansată de degradare, biserica monumentală, construită în perioada interbelică.

4 Un studiu mai amplu asupra siturilor din zonă și a materialelor arheologice recuperate se află în lucru. Probabil din același perimetru provin mai multe monede publicate, între care un vârf de săgeată cu valoare monetară, 6 drahme histriene și o monedă de bronz de tipul Alexandru cel Mare (cf. Bucur Mitrea, St. Cl., 7, 1965, p. 158, nr. 26; Gabriel Talmățchi, Pontica, 27, 1994, p. 231-233; idem, Pontica, 28-29, 1995-1996, p. 261-266.

guri cu nervură mediană și marginile subțiate. Capătul superior este puțin îngroșat și rotunjit. Piesa are dimensiuni reduse: lungimea 24 cm; lățimea maximă a părții active 6,4 cm; grosimea maximă 1,4 cm, Nr. inv. 39.566 (Fig. 1/1; 2/1).

Brăzdarul reprezintă o variantă aparte, deosebită de exemplarele terminate cu cârlig la partea superioară și care sunt cele mai frecvente în lumea geto-dacă. În timp ce acestea se fixau pe talpa de lemn a plugului cu ajutorul unei verigi și prin înfigerea în lemn a cârligului, exemplarul de la Adâncata pare să fi fost fixat cu ajutorul capătului superior, puțin îngroșat.

2. Topor plat cu aripioare (?)

Piesa are corpul zvelt și tăișul lat; partea superioară este de forma unei bare lungi, puțin trapezoidale, care se lățește treptat spre partea activă a toporului, sub forma unor „aripioare”. Acestea au fost lățite prin forjare pe direcții opuse, pentru a permite fixarea piesei în mânerul de lemn fără a se mișca într-o parte sau alta. Din zona „aripioarelor” până la tăiș toporul are marginile puțin concave. Tăișul este lățit, rotunjit asimetric și ascuțit. Capătul opus tăișului (=ceafa) este drept, cu secțiunea aproximativ dreptunghiulară și colțurile rotunjite. Fier puternic oxidat. Dimensiuni: lungimea 20,5 cm; lățimea maximă a tăișului 5,8 cm, Nr. inv. 39.567 (Fig. 1/2; 2/2).

3. Cosor de fier

A fost lucrat prin forjare dintr-o bară de fier. Tija aflată în prelungirea lamei., pentru fixarea în mânerul de lemn este relativ masivă, trapezoidală, cu secțiunea pătrată. Partea activă a piesei este curbată puternic, cu secțiunea triunghiulară. Fier puțin oxidat. Dimensiuni: lungimea (pe coarda exterioară) 18 cm; Lățimea maximă a tăișului 2,5 cm, Nr. inv. 39.568 (Fig. 1/3).

Brăzdarul de fier reprezintă până în prezent prima piesă de acest tip descoperită în Dobrogea într-un mediu arheologic sigur anterior epocii romane. Opinii mai vechi atribuiă brăzdarului de plug utilizat de geto-daci o origine elenistică⁵. Descoperirea unor piese similare pe teritoriul actual al Bulgariei a dovedit că acest tip de unealtă a fost utilizat de tracii sudici încă din prima jumătate a secolului al IV-lea î. Hr.⁶. Avându-se în vedere descoperirile amintite, precum și legăturile permanente ale tracilor sud-dunăreni cu cei din nordul fluviului, ca și apariția mai timpurie a brăzdarului la tracii sudici, este foarte posibil ca geto-dacii să-l fi preluat de la aceștia⁷. Deși filiera greacă-sud tracă-geto-dacă este credibilă, nu excludem posibilitatea ca în Dobrogea cel puțin, autohtonii să fi preluat această importantă unealtă agricolă direct din lumea greacă (eventual, prin intermediul coloniilor vest-pontice). Exemplarul de la Adâncata, deși descoperit întâmplător și în afara unui complex arheologic precis, provine dintr-o așezare în care materialul greco-elenistic este extrem de bogat, iar legăturile cu Histria sunt evidențiate atât de monedele acestei colonii⁸, cât și de unele categorii ceramice de proveniență histriană.

Absența unor asemenea piese din Dobrogea până la această descoperire poate fi

5 I. H. Crișan, St. Com., Sibiu, 12, 1965, p. 215; idem, *Burebista și epoca sa*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 393.

6 Maria Cicicova, *Apulum*, VII/1, 1968, p. 117-122.

7 I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *Civilizația fierului la geto-daci (sec. II î.e.n.)*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 61-62.

8 Mai sus, nota 4.

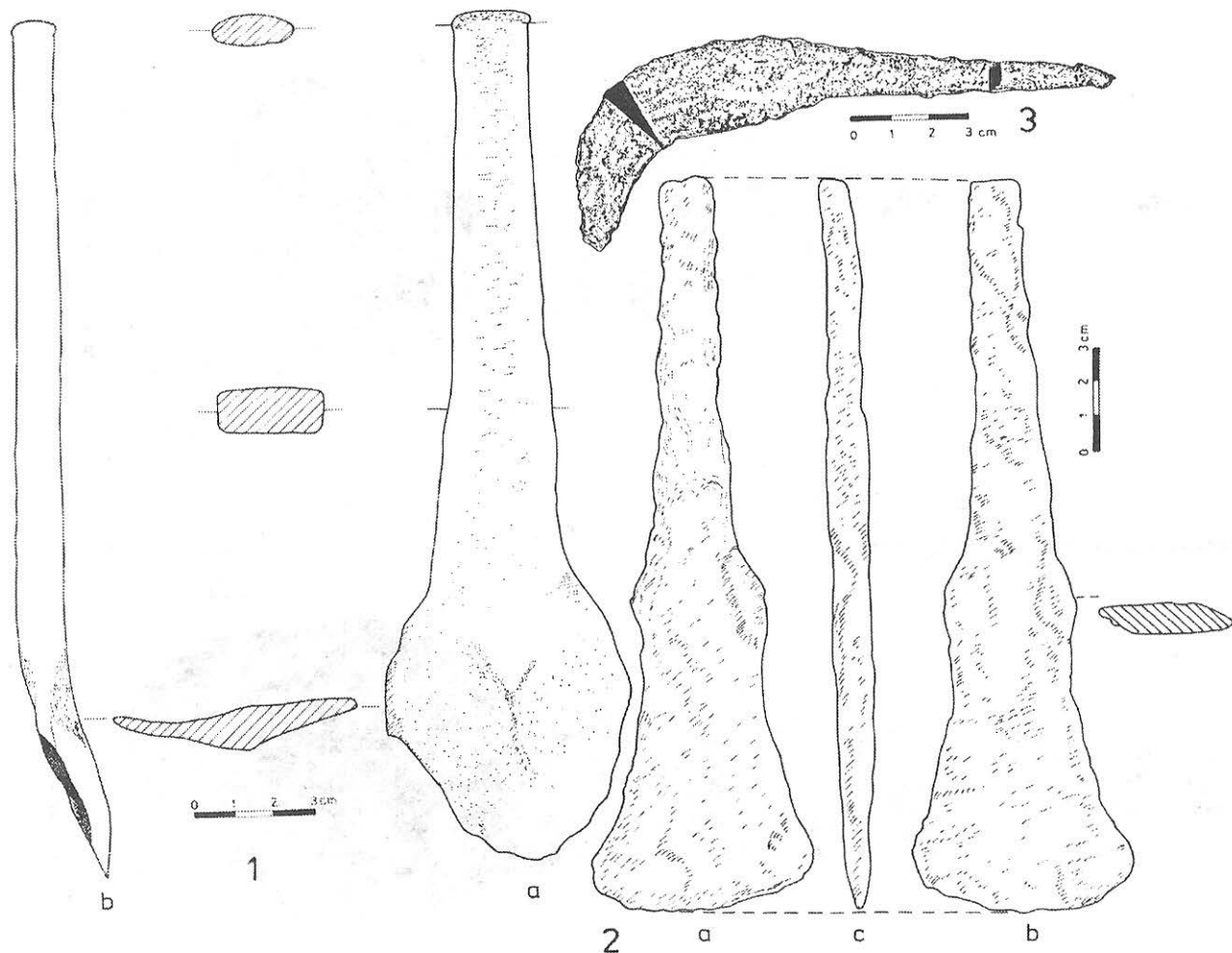

Fig. 1: 1-a-b – brăzdarul de fier (față și profil); 2 a-b-c – toporul plat cu „aripioare”? (ambele fețe și profil); 3 – cosorul de fier.

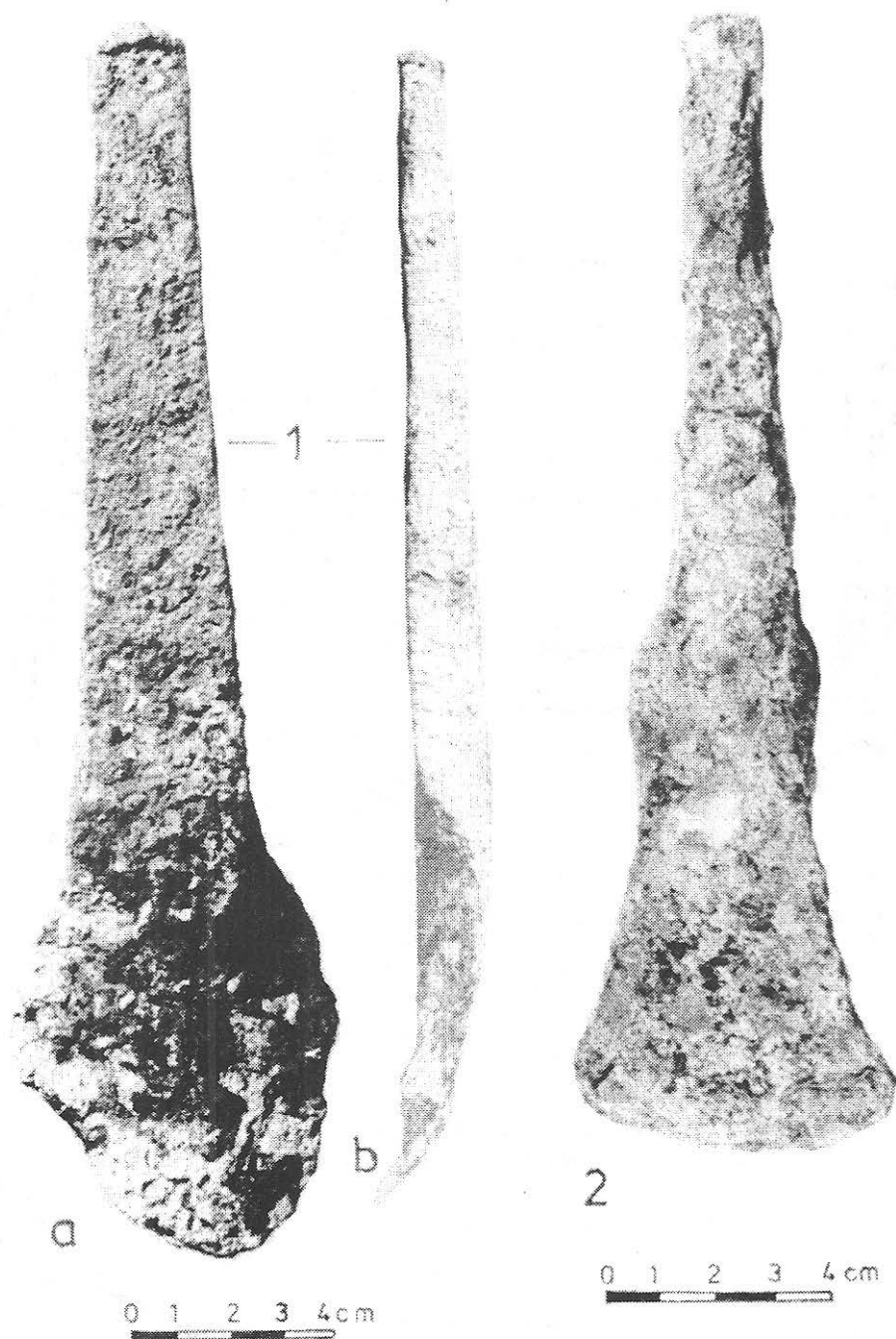

Fig. 2: 1-a-b- brăzdarul de fier (față și profil);
2-toporul plat cu „aripioare”?

intâmplătoare. Până de curând, așezările getice din ultimile secole ale erei vechi n-au fost cercetate mai intens (excepția reprezentând-o doar dăva de la Satu Nou, punctul „Valea lui Voicu”), iar piesele mari de fier – îndeosebi brăzdarele – nu abundă nici în epocă romană. Raritatea brăzdarului de fier s-ar fi putut datora și utilizării încă, în această perioadă, a unor elemente de lemn pentru afânat pământul, așa cum considera Vasile Pârvan,⁹ opinie însoțită și de alți cercetători.¹⁰

În spațiul autohton nord-dunărean brazdarele de fier de tip geto-dacic, fără a fi prea numeroase, s-su descoperit, totuși, relativ constant.

Ele au apărut în Transilvania la Ardeu, Bicfalău, Dedrad, Strâmbu, Costești, Craiva, Șutești, Gușterița-Sibiu, Căpâlna¹¹ etc., în Moldova la Poiana, Brad, Răcătău, Piatra Neamț-Bâtca Doamnei,¹² iar în Muntenia la Cetățeni, Popești, Tinosu, Ocnița¹³ etc. O perioadă relativ îndelungată s-au folosit pentru defrișat și arat, așa cum o dovedesc mai ales descoperirile din Moldova și brăzdarele de tip celtic, triumphiulare, din grupa aratrului fără plaz, larg răspândit în antichitate¹⁴. În acest teritoriu sunt cunoscute brăzdarele celtice aflate în cele două mari depozite de la Călinești, com. Negri (jud. Bașeu)¹⁵ și Oniceni jud. Neamț),¹⁶ precum și descoperirile izolate de la Ichimeni,¹⁷ Lozna – punctul Hlibicioc,¹⁸ Miorcani (jud. Botoșani) și Glăvănești (jud. Iași).¹⁹

Datorită absenței cârligului de prindere, a cărui funcție a fost înlocuită prin îngroșarea capătului superior, băzdarul de la Adâncata se apropie mai mult de un exemplar de la Șutești (jud. Brașov), cu capătul applatizat și lățit.²⁰

În ceea ce privește brăzdarele de tip geto-dacic s-a constatat că ele au fost utilizate și în epoca romană, uneori în asociere cu brăzdarele de tip roman. În Dobrogea, o asemenea asociere se constată în cazul cunoscutului depozit de unelte agricole de la Moșneni, jud. Constanța (sec. II-III).²² Cercetările recente au dus la descoperirea în Dobrogea și a altor brăzdare din epoca romană. La Telița-Amza (jud. Tulcea) s-au

9 V. Pârvan, *Getica. O preistorie a Daciei*, București, 1926, p. 138.

10 V. Neamțu, *La technique de la production céréalière en Valachie et en Moldavie, jusqu'au XVIIIe siècle*, București, 1975, p. 48, nota 21.

11 I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *op. cit.*, p. 60, cu bibl; V. Moga, *Ephemeris Napocensis*, 2, 1992, p. 37-38.

12 S. Teodor, *Regiunile est-carpătice ale României în secolele V-II î. Hr.*, Institutul Român de Tracologie, Bibliotheca Thracologica, 27, 1999, p. 58, cu bibl.;

13 I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *loc. cit.*, cu bibl.

14 V. Neamțu, *Mem. Antiq.*, 2, 1970, p. 423-438.

15 I. Antonescu, *Carpica*, 1, 1968, p. 189-197.

16 Silvia Teodor, *Studia Atiqua et Archaeologica*, 1, 1983, p. 94-102, fig. 1-4.

17 V. Pârvan, *op. cit.*, p. 511, 515, pl. XXXVI/1; V. Neamțu, *Arheologia Moldovei*, 4, 1966, p. 296, fig.

1/1.

18 Silvia Teodor, *Arheologia Moldovei*, 15, 1992, p. 58, fig. 17/9.

19 Eadem, *Regiunile este carpatice ale României în secolele V-II î. Hr.*, p. 58.

20 I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *op. cit.*, p. 59, fig. 24/3.

21 *Ibidem*.

22 V. Canarache, *SCIV*, 1, 1950, 2, p. 100-102; V. H. Baumann, *Ferma romană din Dobrogea*, Tulcea, 1983, p. 75-76 și pl. VIII. De precizat că ultimul autor ilustrează în pl. VIII/1 și un brăzdar care nu aparține depozitului în cauză; acesta a fost descoperit la Constanța, în săpăturile efectuate la Edificiul roman cu mozaic. Eroarea s-a datorat, probabil, faptului că brăzdarul se află în aceeași vitrină a muzeului din Constanța cu mulajele pieselor din depozitul de la Moșneni.

descoperit între altele, două brăzdare de fier, unul de tradiție autohtonă, geto-dacică, celălalt evoluat, de tip vomer.²³ Cu toate acestea, numărul de brăzdare rămâne mic, chiar pentru această perioadă de maximă înflorire a civilizației antice.²⁴

Toporul plat cu aripioare (?) are o formă mai puțin obișnuită, diferită mult de exemplarele tipice acestei categorii.²⁵ Forma piesei sugerează mai degrabă folosirea ei ca unealtă, decât ca armă. De altfel, în ceea ce privește scopul utilizării topoarelor plate cu aripioare opiniile specialiștilor diferă. Unii cercetători le consideră unelte (chiar unelte agricole²⁶), în timp ce în opinia altora ele erau utilizate ca arme.²⁷ Deși pare hazardat, iar analogiile lipsesc, nu excludem cu totul posibilitatea ca piesa de la Adâncata să fi fost folosită fie ca unealtă de tâmplărie (pentru despicat lemnul, ori ca daltă), fie, eventual, drept cuțit de plug (unealtă de care se deosebește însă net). Forma puțin asimetrică a tăişului ar reprezenta un indiciu privind modul de fixare și direcția de înaintare, cu partea mai scurtă în față și cea mai lungă în spate, pentru a despică pământul înaintea brăzdarului.

În aria carpato-dunăreană toporul plat cu „aripioare”, lucrat din fier, a apărut cel mai devreme în Ha B2²⁸ „dacă nu chiar puțin mai târziu”²⁹, în depozitul de la Bârlad. Indicii de datare mai sigure a oferit așezarea fortificată de la Teleac (jud. Alba), unde toate cele patru piese de tipul amintit au fost descoperite în nivelul al III-lea al așezării, datat în Ha C și în primele decenii ale Ha D.³⁰ Pe teritoriul României, utilizarea acestui tip de topor continuă și în Latène. Un exemplar s-a descoperit în cetatea de la Cotnari – „Dealul Cătălina” (jud. Iași), datată în sec. V-II î.Hr.³¹, iar un altul în cetatea de la Bunești – „Dealul Bobului” (jud. Vaslui), datată în sec. III î.Hr.³²

V. Vasiliev distinge două variante de topoare plate cu aripioare: 1 – piese zvelte în zona mediană, lățite treptat spre tăiș; 2 – piesele mai masive, cu corpul drept sau lățit ușor numai spre tăiș și capătul superior rotunjit (semilunar). Prima variantă, larg răspândită, ar fi caracteristică Europei Răsăritene, în timp ce a doua ar fi apărut ca urmare a unor influențe provenite din zona nord-vest balcanică.³³

23 V. H. Bauman, *Așezări rurale antice în zona Gurilor Dunării*, Institutul de cercetări eco-muzeale, Biblioteca istro-pontică, seria Arheologie, 1, Tulcea, 1995, p. 46 și 86/nr. 48, 49, pl. 19/3,4 și 36/1,2.

24 În ultimii doi-trei ani, odată cu utilizarea, de cele mai multe ori clandestină, a detectoarelor de metale, numărul pieselor de fier de mai mari dimensiuni (romane și medievale) din Dobrogea a crescut. Un lot de asemenea piese diferite, între care și trei brăzdare (unul de epocă romană de la Casimcea, jud. Tulcea) se află în studiul colegilor Lucian Arsenie și Gabriel Custurea. Dar scoaterea lor din context nu oferă prea multe posibilități de interpretare.

25 În bibliografia consultată nu am întâlnit analogii pentru această piesă.

26 B. A. Sramko, SA, 1961, 1, p. 86 și urm.

27 Opinie sugerată de faptul că în necropola de la Hallstatt topoarele plate cu aripioare au apărut numai în morminte de luptători; cf. K. Kromer, *Das Gräberfeld von Hallstatt*, vol. I, Textband, Firenze, 1959, p. 23-25. Ele apar de asemenea și în unele morminte de războinici sciți; cf. V. A. Ilinskaia, *Skifi dneprovsko-go lesostepnogo levoberezia*, Kiev, 1968, p. 161, pl. III/10; XLVI/9.

28 M. Petrescu-Dâmbovița, Dacia, NS, 2, 1958, p. 59-67.

29 Idem, *Depozitele de bronzuri din România*, Ed. Academiei, București, 1977, p. 26.

30 V. Vasilev, I. Al. Aldea, H. Ciugudean, *Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1991, p. 50-53, fig. 17/13 – 16, cu discuția și bibliografia.

31 A. C. Florescu, *Cercetări istorice*, S.N., Iași, 2, 1971, p. 116-117; vezi și catalogul *Illyrii și Daci-Illyriens et Daces*, Cluj-București, 1972, p. 155, 251-252, D46.

32 V. V. Bazarciuc, *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 164-177; eadem, *Acta Moldaviae Meridionalis*, Vaslui, 2, 1980, p. 61-80; eadem, SCIVA, 34, 1983, p. 249-273 (pentru toporul plat cu aripioare), p. 252, fig. 1/2; eadem, *Materiale*, Brașov, 1981 (București, 1983), p. 211-217.

33 V. Vasiliev, I. Aldea, H. Ciugudean, op. cit., p. 53.

Exemplarul de la Adâncata se deosebește de ambele variante. În cel mai bun caz, am putea să-l considerăm o formă derivată din prima variantă, cea a topoarelor zvelte în zona mediană și lățite treptat, spre tăis. Caracteristica amintită ar putea constitui și un indiciu pentru datarea târzie a piesei în cauză.

Cosoarele sau cuțitele curbe, folosite probabil atât la curățatul viței-de-vie, cât și la altoiri, au de obicei – ca și în cazul piesei de la Adâncata – o tijă în prelungirea lamei, pentru a se fixa în mânerul de lemn. Ele sunt aproape nelipsite din toate așezările dacice.³⁴ La Albești³⁵ și Satu Nou³⁶ s-au descoperit mai multe asemenea unelte; au forma unor cuțite cu vârful ușor curbat, prevăzute cu o tijă sau tub de înmănușare pentru fixarea cozii.

Piesele prezentate mai sus, descoperite întâmplător în perimetrul așezării getice fortificate de la Adâncata, nu pot fi încadrate în limite cronologice mai precise. Materialele recuperate până în prezent, prin descoperiri întâmplătoare și cercetări de suprafață, datează așezarea într-un interval cronologic larg, din sec. V î. Hr. (poate chiar de la sfârșitul secolului anterior, dacă avem în vedere vârfurile de săgeată cu valoare monetară, dar care pot fi și mai târzii), până în secolul I î. Hr. Tipurile și variantele de care piesele în cauză pot fi apropiate, sugerează o datare a lor relativ târzie, în ultimile secole ale așezării getice.

Din punct de vedere al exploatarei fierului, Dobrogea nu reprezintă o regiune minieră în care să existe zăcăminte masive de fier la suprafață, de tipul celor din Banat sau din Munții Poiana Ruscă. Astăzi, zăcăminte metalifere feroase se cunosc în localitățile Palazu Mare (jud. Constanța) și Iulia (jud. Tulcea), aflate la mare adâncime și care nu au fost exploatate în antichitate.³⁷ În Dobrogea au existat, totuși, mai multe așezări în care în vechime s-a practicat reducerea minereului de fier. Ele erau „centre” ale unei „industrii” siderurgice primitive, dar destul de importante la nivelul cerințelor de atunci. Em. Zah considera că există dovezi certe ale unor preocupări de siderurgie primitivă la Babadag (sec. X-VII î. Hr.), Dervent (sec. IX-VIII î. Hr.), Histria (sec. III-II î. Hr.). Telița (sec. II-I î. Hr.), Troesmis (sec. II-III), Ulmetum (sec. III), Capidava (sec. X), Dinogetia (sec. X și XII), Păcuiul lui Soare (sec. X și XIV).³⁸

Pentru epoca romană se consideră chiar că aducerea unor comunități de besii în Dobrogea, menționați în calitate de **consistentes** în sec. II în **vicus Quintionis** (Sinoe) și în **vicus Ulmetum** (Pantelimonul de Sus) a fost determinată, între altele, și de intenția autorităților romane de a-i folosi la exploatarea și prelucrarea fierului³⁹, ei fiind renumiți ca mineri și metalurgiști (este drept, în exploatarea aurului și a argintului, dar și a altor metale).

Pe valea Teliței, în apropierea punctului „Izvorul Maicilor” au fost descoperite zgură de fier și fier neprelucrat, alături de materiale arheologice din sec. II-I î. Hr., ceea ce relevă ca geții de aici cunoșteau zonele de minereuri de fier și se ocupau cu metalurgia lui. În punctul „Izvorul Maicilor” din apropierea Teliței (jud. Tulcea) a fost cercetat un complex de cuptoare romane de redus minereul de fier, care a funcționat din a doua jumătate a sec. II până la mijlocul sec. III⁴⁰.

34 I. Glodariu, E. Iaroslacsi, op. cit., p. 75.

35 Informații Maria Bărbulescu și Livia Buzoianu.

36 Săpături M. Irimia și N. Conovici.

37 Ibidem

39 Em. Zah și Al. Suceveanu, SCIV, 22, 1971, 4, p. 567-578.

40 V. H. Baumann, Peuce, 9, 1984, p. 41-50.

Punctelor amintite mai sus, în care a fost dovedită existența unor preocupări de metalurgie primitivă a fierului în Dobrogea, li se pot adăuga cel puțin două. La Izvoarele (fosta Pârjoaia), com. Lipnița, jud. Constanța, de pe plaja Dunării, din zona cetății romane de la „Kale-Gherghi” (identificată de cei mai mulți cercetători cu Sucidava moesică⁴¹), precum și în aval de ea, din zona davei getice și a punctului „La Tablă”⁴² (unde exustă de asemenea, complexe getice, anterioare perioadei romane), toate erodate continuu de apele fluviului, au fost strânse pe parcursul mai multor ani circa 15-20 lupe de fier. Acestea sunt de formă aproximativ ovală sau neregulată, cu o suprafață convexă și cealaltă plată ori puțin concavă și cu greutatea cuprinsă între circa 0,5-3 kg. Datorită răspândirii lor pe o zonă relativ mare e posibil că unele lupe să aparțină perioadei romane și romano-bizantine (sec. II-VI), de maximă înflorire a cetății, tot așa cum este foarte probabil ca altele să aparțină așezării getice⁴³.

De asemenea, în dava getică de la Satu Nou – „Valea lui Voicu” au fost descoperite în mod repetat, dar mai ales în campania din anul 1999, zgură și lupe de fier, în general de mici dimensiuni (sub 0,5 kg), sau fragmente.⁴⁴

În realitate, numărul centrelor de extragere și de prelucrare a fierului trebuie să fi fost mult mai mare. Așa cum s-a afirmat⁴⁵, pentru elucidarea problemei exploatarei fierului în Dobrogea veche trebuie să se renunțe la noțiunea de „zăcământ” în accepțiunea actuală, iar acesta trebuie apreciat în funcție de cantitățile de metal necesare și care atunci erau destul de reduse. Specialiștii consideră că Dobrogea, care la pretențiile actuale este o regiune cu puțin minereu de fier, în antichitate putea fi considerată o zonă cu resurse suficiente, fapt ce permitea locuitorilor ei să obțină cel puțin o parte din fierul de care aveau nevoie, folosind minereul din micile zăcăminte care există și astăzi în unele zone. În apropiere de mănăstire Cilic, nu departe de așezările din zona Telița, au fost menționate blocuri de magnetit și oligist amorf, considerate drept minereu adus din zăcămintele apropiate pentru a fi redus. Tot în apropiere, pe dealul Malciu, au fost identificate mineralizații de oligist compact la suprafața stâncilor de calcar, iar în dealul Boclugea filoane de minereu de fier, dezvoltat la suprafață, cu un conținut ridicat de metal (între 58 și 60%)⁴⁶. În jurul centrului de la Telița – „Izvorul Maicilor”, există după opinia lui V. H. Bauman, o zonă de minereu la suprafața terenului, ușor de exploatat. V. H. Bauman consideră că roca întrebuițată ca minereu de fier de „metalurgiști” locali era diabazul, care avea, însă, un conținut foarte redus de fier (7,56%). Tocmai acest neajuns important al minereului utilizat ar fi determinat construirea unor cuptoare de mari dimensiuni pentru „prăjirea” și reducerea minereului

41 În legătură cu descoperirea de la Izvoarele (Pârjoaia) și localizarea aici a Sucidavei moesice există o foarte bogată bibliografie. O parte a ei, mai veche, este citată de V. Culică, Pontica, 8, 1975, p. 215 și urm.; M. Irimia, Pontica, 13, 1980, p. 74, n. 66; idem, Pontica, 18, 1985, p. 141, n. 3; A. Rădulescu, Tr. Cliante, Pontica 19, 1986, p. 127 și urm; M. Zahariade, Moesia Secunda, Schynthia și Notitia Dignitatum, București, 1988, p. 117-119 etc.

42 M. Irimia, N. Conovici, Thraco-Dacica, 10, 1-2, 1989, fig. 1 (harta), punctele 3 și 5.

43 La Izvoarele locuirea getică a durat o perioadă relativ îndelungată, între sec. VI-I î. Hr., fapt confirmat atât de descoperirile mai vechi (cf. M. Irimia, Pontica, 13, 1980, p. 74, n. 69 – cu bibliografia), cât și de alte materiale arheologice, numeroase și variate, recuperate din zonă împreună cu colegul Niculae Conovici, în timpul săpăturilor pe care le efectuăm de mulți ani la Satu Nou „Valea lui Voicu”.

44 Constatări făcute împreună cu colegii Niculae Conovici și Lucian Arsenie.

45 Em. Zah, Pontica, 4, 1971, p. 192.

46 Ibidem, p. 201-202.

de fier, chiar dacă exploatarea de la Telița nu a fost intensivă și nici prea productivă⁴⁷.

În zona Iulia minereul feros este format din magnetit și hematit, cu un conținut ridicat de carbonat de calciu, care îi conferă un caracter autofondant, scăzându-i temperatura de topire. S-a considerat, de asemenea, că zăcămintul de minereu de fier folosit de histrieni se găsea în malul sudic al lacului Zmeica, unde exista un orizont de gresii și nisipuri feruginoase, cu intercalații lenticulare formate din minereu de fier de foarte bună calitate. În cetate s-a găsit un bloc de minereu de fier neprelucrat, de origine sedimentară⁴⁸.

În zona Izvoarele – Satu Nou, unde există dovezi sigure ale prelucrării locale a minereurilor de fier, puteau fi exploatate printre altele, concrețiunile și crustele de oxizi de fier, de dimensiuni variabile, aflate în masa nisipurilor din malurile înalte ale Dunării. Em. Zah a constatat că în malul drept al Dunării, de la Derwent (Păcuilui lui Soare) până în aval de Oltina – care cuprinde și sectorul Izvoarele – Satul Nou – există un orizont de nisipuri feruginoase, gros de circa un metru, situat în partea superioară a Pliocenului. Ele conțin concrețiuni feruginoase cu dimensiuni cuprinse între 2-10 cm, sferoidale, sau cruste de oxizi și hidroxizi de fier, groase de 1-5 cm. Crustele conțin uneori nivele subțiri de carbonat de calciu, care îi dau caracterul de minereu autofondant. Conținutul mediu de fier al acestui minereu este de 22-40%. Culegerea concrețiunilor feruginoase se făcea cu ușurință, astfel încât, ținând cont și de capacitatea unui cuptor, un om putea să strângă cantitatea de minereu pentru o șarjă în mai puțin de o zi⁴⁹.

O situație asemănătoare se întâlnește și la Adâncata. În vecinătatea așezării getice fortificate sunt maluri și râpe cu nisipuri feruginoase, astfel încât am putea spune că zăcămintul de natură sedimentară este „la zi”. De asemenea, cea mai mare parte a văii Palucci, dintre Urluia și Adâncata, cu lungimea de circa 8 km, este mărginită pe ambele laturi de maluri înalte și stâncoase cu gresii, calcare și nisipuri feruginoase. Culoarea de oxidație roșie-maronie era un bun indicator, care atrăgea atenția celor ce căutau și selectau minereul de fier în zonele amintite.

Fără îndoială, dezvoltarea studiilor geologice și corelarea acestora cu rezultatele cercetărilor arheologice ar oferi date mai bogate privind metalurgia fierului în Dobrogea. Totodată acestea ar da posibilitatea înțelegerii mai exacte a unor aspecte particulare ale evoluției economice a regiunii în antichitate, cum ar fi și cel referitor la producția, răspândirea și utilizarea obiectelor de fier.

47 V. H. Baumann, Peuce, 9, 1984, p. 45-46; idem, Ferma romană din Dobrogea, p. 87-92.

48 Em. Zah, op. cit., p. 204.

49 Ibidem, p. 195-196.

OUTILS EN FER DE LA CITÉ FORTIFIÉE GÈTE D'ADÂNCATA (COM. ALIMAN, DÉPART. DE CONSTANTZA)

– Résumé –

En 1993 on a signalé l'existence de quelques sites archéologiques inconnus dans le périmètre des localités Adâncata et Floriile (com. Aliman, départ. de Constantza). A l'intérieur du périmètre d'une cité fortifiée gète, située à environ 1,5 km S-So des ruines de l'ancien village Adâncata et à environ 3-3,5 km. Est du village Floriile, sur le plateau Nord de la colline de Dedibal, dans le point „Dealul Cișmelei”, on a récupéré plusieurs matériels archéologiques, y compris les trois pièces qui font l'objet de la note présente: 1 soc de fer, 1 hâche plate avec des ailes, une serpe en fer.

Le soc de fer représente la première pièce de ce type découverte en Dobroudja dans un milieu gétique, antérieur à l'époque romaine. Bien que l'auteur accepte l'opinion conformément à laquelle le soc de fer aurait pénétré dans l'espace géto-dace du monde hellénistique, par l'intermédiaire des Thraces du Sud on, n'exclut pas la possibilité qu'en Dobroudja, au moins, les autochtones aient pris cet outil directement du monde grec (éventuellement par l'intermédiaire des colonies ouest-pontiques). Le soc de fer géto-dace a été utilisé à l'époque romaine aussi, parfois en association avec le soc du type romain (comme dans le dépôt de Moșneni et dans le site de Telița-Amza). Pourtant, le nombre de socs de fer est petit en Dobroudja, même pour l'époque romaine.

La hache plate avec des ailes (?) se distingue des exemplaires typiques pour cette catégories, qui ont été utilisés dans les régions carpatodanubiennes de l'Hallstatt B 2 jusqu'à la Latène. L'auteur n'exclut pas la possibilité de l'utilisation de la pièce en question, soit comme de menuiserie, soit, éventuellement comme couteau (outil duquel, il se distingue pourtant).

La serpe ressemble à des pièces du même type, utilisées, probablement à émonder la vigne et les arbres fruitiers. Les serpes ne manquent jamais des localités géto-daces.

La cité gétique d'Adâncata est datée dans un intervalle chronologique large, à partir du V-e s. av. J.-C. (ou bien de la fin du VI e s. Av. J. -C) jusqu'au Ier s.av. J.-C.

Les types et les variantes d'objets desquels les pièces se rapprochent, suggèrent une datation relativement tardive, pendant les derniers siècles d'existence de cette localité.

Se rapportant aux preuves antérieures concernant l'exploitation et l'usage du fer en Dobroudja, l'auteur ajoute aux localités où ce métier se pratiquait deux points nouveaux: Izvoarele (l'ancienne Pârjoaia), identifiée par la plupart des spécialistes à Sucidava de Moesie et Satu Nou – „Valea lui Voicu”.

Mais on n'exclut non plus la possibilité que les objets en fer d'Adâncata fussent produits sur place, si l'on a en vue les méthodes d'obtenir le fer nécessaire dans les temps anciens des communautés locales. Pour les besoins assez limités de cette période – là, on utilisait entre autres, les concrétions sphériques et les croutes ferrugineux qui se trouvent dans les sables rougeâtre – marron de la zone. De tels sables il y en a sur la rive droite du Danube, depuis Dervent jusqu'en aval d'Oltina comprenant les secteurs Izvoarele-Satu Nou, ainsi que dans la zone d'Adâncata.